O știre relativ recentă, din 7 decembrie 2024, preluată de televiziuni și mass-media, informa bucureștenii că în acea seară de sâmbătă a ars fostul restaurant „Mărul de Aur”

Narcis Dorin Ion

Casa Principesei Elisabeta din București

Principesa Elisabeta și Diadohul George al Greciei miri

Grădina casei

Salonul

Știre relativ recentă, din 7 decembrie 2024, preluată de televiziuni și mass-media, informa bucureștenii că în acea seară de sâmbătă a ars fostul restaurant „Mărul de Aur”. Pentru iubitorii istoriei și arhitecturii, reportajul de la fața locului aducea un adevăr dureros: mai dispare încă un edificiu important al Bucureștiului. De ce important? Pentru că era vorba nu despre un simplu restaurant, ci despre fosta casă a principesei Elisabeta a României, mascată vederii de blocurile din Piața Victoriei, ridicate în anii finali ai regimului comunist. Casa ardea chiar în seara zilei în care, la Târgul de carte Gaudeamus, lansasem, la Editura Vremea, cartea *București. În căutarea Micului Paris*, în care publicasem câteva splendide fotografii de epocă ale acestei foste reședințe princiare. În atari condiții, și pentru mine era o pierdere dureroasă, iar prezentarea pe care o fac aici vine, cu documente de arhivă, să arate că nu era vorba despre o banală clădire a unui restaurant, ci de o casă însuflețită cândva de figuri importante ale Familiei regale române.

Pentru iubitorii istoriei și arhitecturii, reportajul de la fața locului aducea un adevăr dureros: mai dispare încă un edificiu important al Bucureștiului

Dacă adăugăm faptul că transformările pentru reședința princiară fuseseră executate după planurile rafinatului arhitect G.M. Cantacuzino, pierderea este cu atât mai mare. În fapt, de ani mulți, clădirea abandonată fusese lăsată pradă oamenilor fără adăpost, iar finalul previzibil nu putea fi altul. Este, în Bucureștiul ultimelor decenii, aproape o „rețetă” pentru eliberarea unui teren bun de construcție: oamenii străzii au „dat foc” unui imobil cândva de patrimoniu, iar despre restaurarea lui nu mai are cine să pună problema. Din păcate, chestiunea la ordinea zilei în marile orașe ale României este cum să ridici un bloc de birouri, într-o zonă cât mai centrală a urbei, nu cum să salvezi de la ruinare un monument cu valoare arhitecturală și memorială. *Sic transit gloria mundi!*

Casa distrusă recent are însă o istorie care merită a fi cunoscută, pentru că ea se leagă de Elisabeta (1894-1956), fosta regină a Greciei, născută principesă a României, ca fiică a regelui Ferdinand I și a reginei Maria. Revenită pe plaiurile noastre, în 22 decembrie 1923, după plecarea din țara natală a soțului său, regele George al II-lea al Greciei (1922-1924, 1935-1947), principesa Elisabeta a României va locui la Palatul Cotroceni, alături de părinții săi, doar patru ani, până când, la finele anului 1927, va achiziționa o frumoasă casă, situată pe Calea Victoriei, nr. 163.

Locuința fusese construită în 1925 de Marie Angèle Polizu-Micșunești, care, prin actul de vânzare-cumpărare din 17 decembrie 1927, vindea principesei Elisabeta a României – prin intermediul lui Alexandru Sc. Stan, „în calitate de mandatar al Majestății Sale Regina Elisabeta” – un „imobil ce se compune din 2.370,350 m.p. teren, pe care se află construite două case”[1]. „Cele două case aflătoare pe acest teren, ce le vând împreună cu el, sunt construite de mine în temeiul autorizațiunilor Primăriei Orașului București No. 294 V. din 6 Noembrie 1924 și No. 151 din 17 iunie 1925” – declara proprietara, precizând condițiile vânzării: „Întreg imobilul (teren și case) îl vând liber de orice sarcini, privilegii sau servituți, cu toate impozitele fiscale și comunale, de orice natură, achitate până la 31 Decembrie curent și mă oblig a răspunde de evicțiune. Înalta cumpărătoare intră în liberă și neturburată posesiune de drept a imobilului din momentul semnării acestui act, iar posesiunea de fapt va intra în ziua de 28 Decembrie a.c.”[2].

Contractul mai stipula și clauzele privitoare la încasarea banilor pentru noua proprietate a principesei Elisabeta: „Prețul cu care am vândut întreg acest imobil (teren și case) este de 12.000.000 (douăsprezece milioane) lei, preț ce se achită astfel: anterior încheierei prezentului act, adică în zilele de 9 și 12 Decembrie curent, am primit suma de lei 7.000.000 (șapte milioane), iar restul de 5.000.000 (cinci milioane) lei mi se va plăti în ziua de 28 Decembrie a.c. contra chitanță. Taxele de timbru și înregistrare relative la acest act privesc pe Înalta cumpărătoare”[3]. La acest preț s-au adăugat taxele și timbrele (721.107 lei), dobânzile plătite (32.717 lei) și prețul mobilierului conform inventarului (445.800 lei)[4].

A doua zi după semnarea actului, în 18 decembrie 1927, regina Maria nota în jurnal discuția cu generalul Ernest Ballif privind achitarea noii achiziții a principesei Elisabeta: „A fost la mine Ballif, ca să vorbim despre dificultatea de a găsi imediat milioanele de care este nevoie pentru achitarea casei Lisabetei”[5]. Mărturia suveranei arată că nu găsise încă soluția pentru restul de plată de 5.000.000 lei. În prima zi a anului 1928, regina merge la „ceai la Lisabeta, ca să vorbim despre mutarea lor în propria casă”, mărturisindu-i fiicei sale că „aranjasem să primească ajutor din partea lui Atanasescu și Frau Kopkow în perioada când voi fi plecată și aceasta din urmă să pregătească tot ceea ce-i stă în putință, mai ales că Lisabeta își dorește să se mute, iar Nicky, la rândul său, vrea să treacă în locul ei”[6]. Ce o supăra pe regina Maria era faptul că „numai Georgie nu are nicio tragere de inimă, deoarece nu vrea să-și asume cheltuielile unei întregi gospodării înainte ca partea ce i se cuvine Lisabetei să fie plătită”, mâhnirea soacrei sale fiind cu atât mai mare cu cât fostul rege al Greciei „s-a bucurat de ospitalitatea casei socrului său timp de cinci ani, toate cheltuielile, inclusiv cele de călătorie, fiindu-i acoperite, ca atare ar fi trebuit să pună bani deoparte”[7].

Aflată la Belgrad, în vizită la fiica sa Mignon, regina Sârbilor, Croaților și Slovenilor, Maria a României era nemulțumită, în 13 ianuarie 1928, de faptul că nu primise „nicio veste de la Lisabeta, deși i-am scris și i-am telegrafiat”, cu atât mai mult cu cât aștepta să afle „dacă a obținut casa și dacă a început să o aranjeze”[8]. Revenind în țară, regina își satisface curiozitatea, mergând, în 29 ianuarie, cu fiica sa cea mare, să-i vadă casa care „pentru moment este plină de muncitori”[9].

[1] Arhivele Naționale ale României. Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANR-SANIC), fond Casa Regală. Personale. Principesa Elisabeta, dosar I 4/1927, f. 1; vezi și Nicușor Dănuț Ivănuș, Dorina Negulici, *Reședințe ale Casei Regale din România în colecția de fotografii Emil Fischer*, Brașov, Editura Ecran Magazin, 2007, p. 104.

[2] *Ibidem*, f. 1 r.-v.

[3] *Ibidem*, f. 1. v.

[4] ANR-SANIC, fond Casa Regală. Castele și Palate. Principesa Elisabeta, dosar nr. 58/1937 (fost nr. 405/1937), f. 112.

[5] Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, volumul al IX-lea, 1 ianuarie - 31 decembrie 1927, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu, ediție îngrijită de Olga-Silvia Turbatu, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 422.

[6] Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, volumul al X-lea, 1 ianuarie - 31 decembrie 1928, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu, ediție îngrijită de Olga-Silvia Turbatu, Iași, Editura Polirom, 2013, p. 6.

[7] *Ibidem*.

[8] *Ibidem*, p. 19.

[9] *Ibidem*, p. 38.

„E o casă foarte frumoasă, dar mică” – constată suverana, menționând în jurnal că principesa Elisabeta „vrea să mai facă vreo câteva lucruri” și „este foarte mulțumită de casă, dar se teme că va trebui să cheltuiască bani”[10].

În cele din urmă, în anul 1928 s-au găsit banii necesari pentru transformarea, modernizarea și remobilarea într-un frumos stil toscan – după proiectul arhitectului George Matei Cantacuzino –, casa fiind apoi locuită de regina Greciei până în 1937, când s-a mutat în propriul palat din Parcul Herăstrău. Renovările și îmbunătățirile aduse casei din Calea Victoriei în anii 1928-1930 s-au cifrat la suma totală de 4.123.844 lei, defalcată astfel: arhitect G.M. Cantacuzino – 180.110 lei; inginer Raoul Sommer, antreprenorul lucrării – 3.034.949 lei; Sulzer Frères, pentru încălzirea centrală – 38.698 lei; inginer Constantin Filipescu – 695.203 lei; Anton Samotraki – 85.735 lei; Louis Libros – 41.709 lei; Constantin Macri – 47.440 lei[11].

Maria a României era nemulțumită, în 13 ianuarie 1928, de faptul că nu primise „nicio veste de la Lisabeta, deși i-am scris și i-am telegrafiat”

Inaugurarea casei din Calea Victoriei a avut loc în ziua de marți, 6 martie 1928, la ora 5 după-amiază, în prezența reginei Maria și a principesei Ileana, momentul fiind notat în *Însemnările zilnice* ale suveranei: „Lectură cu Ileana și la 5 inaugurarea casei cu Lisabeta și Georgie – noua lor locuință. Ei încă nu locuiesc acolo, dar începe să prindă formă. Este splendid situată și va fi, cu certitudine, o casă adorabilă”[12]. Chiar dacă nu era mutată în noua casă, principesa Elisabeta organiza deja mici recitaluri muzicale în salonul principal, cum a făcut în 15 martie 1928, când – mărturisește mama sa – „la ora 5, m-am dus acasă la Lisabeta, unde, după ceai, Slivinski a cântat divin în semiobscuritatea plăcută a salonului, care este o încăpere încântătoare”[13]. Motive prozaice vor întârzia mutarea fostului cuplu regal grec în noua locuință din Calea Victoriei, în 17 martie regina scriind în jurnal, surprinsă de argumentația fiicei sale, că „Lisabeta se gândește serios să se mute în casa ei, dacă îi împrumut eu lenjerie de pat și fețe de masă, până când vor avea dulapuri”[14].

Interesant este faptul că, în paralel cu lucrările la palatul din Șoseaua Kiseleff, principesa Elisabeta a realizat în vara anului 1937, cu ajutorul aceleiași antreprize a lui Marcu Kammerling, ample lucrări de transformare a casei din Calea Victoriei, firma înaintând, la 14 iunie 1937, o ante-măsurătoare-deviz „pentru construcția unui salon la etajul I la Palatul A.S.R. Principesa Elisabeta a României, București, Calea Victoriei 163”. Cu toate că lucrarea fusese realizată, datoria beneficiarului față de firmă era încă neachitată în toamna anului 1938, de vreme ce, în 23 septembrie, Johann Bruno Kammerling – fiul răposatului antreprenor general al lucrării, a cărui firmă avea sediul în strada Dumitru Racoviță nr. 11 bis din București – se adresa „Onor Casei A.S.R. Principesa Elisabeta a României” înaintându-i „aci alăturat o nouă și complectă recapitulație a situației definitive a lucrărilor executate de noi la Palatul din Șoseaua Kiseleff [de fapt, din Calea Victoriei – n.n.], situație conform[ă] că piesele ce v-am înaintat până la 1 iunie 1938, explicând fiecare capitol în detaliu”[15]. Din situația transmisă principesei Elisabeta rezulta că firma Kammerling mai avea de încasat suma de 1.216.725 lei[16]. Totalul lucrărilor realizate se ridica la suma de 6.652.745 lei, la care se adăugau 84.215 lei pentru „canalul de legătură pentru calorifer”[17].

Din ante-măsurătoarea-deviz pe care s-a pus rezoluția „se aprobă să înceapă imediat lucrările” putem observa amploarea și varietatea lucrărilor de construcție: săpături pentru fundație, „ziduri vechi de dărâmat pentru străpungeri de uși, ferestre”, turnarea betonului în fundație, montarea unor traverse de fier pentru fundații și „pentru susținerea zidului între salon și construcția nou inclusă”, realizarea unor planșee din beton armat și a unei noi șarpante, plus învelitoarea acoperișului, la care s-au adăugat lucrările de finisaj ale noului spațiu rezidențial: tencuieli cu calcio-vechio și cu glet american, montarea unor pardoseli de piatră, de gresie ori cu parchet de nuc și paltin, placări cu faianță în spațiile sanitare, amenajarea bucătăriilor cu instalații moderne, tencuieli ale fațadei, zugrăveli în calcio-vechio, montarea unor ferestre și uși noi, interioare și exterioare, montarea unor radiatoare, realizarea unui cămin din piatră de Rusciuc, amenajarea unui spațiu cu „8 arcuri de piatră pe 9 coloane de piatră de forma și dimensiunile celor de la actualul peristil al salonului de piatră”, realizarea instalației electrice și alte lucrări de finisaj[18]. Renovările și îmbunătățirile aduse în anul 1937 casei din Calea Victoriei s-au ridicat la cifra de 1.279.488 lei, din care suma de 1.079.488 lei a fost „contribuția Asociației Marii Finanțe”, principesa Elisabeta plătind doar suma de 200.000 lei, evidențiată ca atare în *Raportul de situațiunea patrimonială a A.S.R. Principesa Elisabeta*, întocmit la data de 31 mai 1938, „după registrele ținute de contabilitatea administrației din București”[19].

În aceeași zi de 14 iunie 1937, principesa Elisabeta va cumpăra, prin intermediul mandatarului său, Alexandru Scanavy, de la contesa Elena Starzenska (născută Bibescu), domiciliată în București, Calea Victoriei nr. 165, „o suprafață de teren de 96,38 m.p.”, care „pe două laturi se mărginește cu proprietatea A.S.R. Principesa Elisabeta a României, din Calea Victoriei nr. 163”, prețul tranzacției fiind de 674.520 lei[20]. După mutarea în palatul de la Șosea, principesa Elisabeta a continuat amenajările la casa din Calea Victoriei, o adeverință din 23 februarie 1939 atestând faptul că „domnul Ștefan Gociman a executat lucrări de trasformare interioare (*sic!*) la palatul A.S. Regale din București, Calea Victoriei 163, în valoare de 340.000 lei”[21], un certificat emis o lună mai târziu, la 18 martie, arătând că antreprenorul a lucrat la cele două reședințe ale principesei (la casă și la palatul din Șoseaua Kiseleff), dând „deplină satisfacție, dovedind multă pricepere și conștiinciozitate”[22].

După mutarea în palatul de la Șosea, principesa Elisabeta a continuat amenajările la casa din Calea Victoriei

Ulterior, principesa Elisabeta a vândut imobilul Clubului Marii Industrii (Clubul Miliardarilor), care și-a avut sediul aici până în 1948. În anii regimului comunist, casa a găzduit Uniunea Ziariștilor și apoi restaurantul „Mărul de Aur”, lăsat pradă abandonului în anii din urmă[23].

■ Istoric, scriitor, publicist, director al Muzeului Național Peleș

Principesa Elisabeta

Principesa Elisabeta în fața casei

Interior de epocă

[10] *Ibidem*.
[11] ANR-SANIC, fond Casa Regală. Castele și Palate. Principesa Elisabeta, dosar nr. 58/1937, f. 112.
[12] Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. X, p. 73.
[13] *Ibidem*, p. 83.
[14] *Ibidem*, p. 86.
[15] ANR-SANIC, fond Casa Regală. Castele și Palate. Principesa Elisabeta. Anexă, dosar nr. 59/1937-1939 (fost nr. 406/1937-1939), f. 68.
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*, f. 280-283.
[18] *Ibidem*, f. 69 r.-v. - 70 r.-v.
[19] ANR-SANIC, fond Casa Regală. Castele și Palate. Principesa Elisabeta, dosar nr. 58/1937, f. 110-112.
[20] ANR-SANIC, fond Casa Regală. Castele și Palate. Palatul Elisabeta. Anexă, dosar nr. 57/1937 (fost nr. 404/1937), f. 16. Contractul de vânzare-cumpărare.
[21] ANR-SANIC, fond Casa Regală. Castele și Palate. Principesa Elisabeta. Anexă, dosar nr. 59/1937-1939, f. 262.
[22] ANR-SANIC, fond Casa Regală. Castele și Palate. Principesa Elisabeta, dosar nr. 63/1938 (fost nr. 410/1938), f. 60.
[23] Vezi și: Gheorghe Crutzescu, *Podul Mogoșoaei. Povestea unei străzi,* prefață de Eugen Barbu, note de Virgiliu Teodorescu, București, Editura Meridiane, 1986, p. 261; Nicușor Dănuț Ivănuș, Dorina Negulici, *Reședințe ale Casei Regale din România în colecția de fotografii Emil Fischer*, p. 104-106.